

Ćubela Adorić, V., Burić, I., Macuka, I., Nikolić Ivanišević, M. i Slišković, A. (ur.)

Zbirka psihologijskih skala i upitnika, Svezak 10.

Zadar, Sveučilište u Zadru, 2020, Format: A4, ISBN 978-953-331-302-3, meki uvez.

Deseti svezak već poznate Zbirke psihologijskih skala i upitnika nastavak je kontinuiranog truda kolega sa Sveučilišta u Zadru u objavljivanju, prevodenju i adaptiranju istraživačkih psihologijskih mjernih instrumenata. Zbirka u svom glavnom dijelu sadrži deset priloga s opisima instrumenata, od čega se šest priloga odnosi na adaptirane verzije već postojećih instrumenata na drugim jezicima, a četiri priloga opisuju originalno razvijene instrumente autora priloga. Posljednji dio knjige je osvrt glavne urednice Vere Ćubele Adorić na dosadašnja izdanja Zbirke psihologijskih skala i upitnika.

Kao što i same urednice Zbirke navode, prilozi nisu tematski fokusirani, već se odnose na različita područja psihologijskih istraživanja te je iz te perspektive osobito koristan završni osvrt kolegice Ćubele Adorić koji sadrži popis svih do sada objavljenih instrumenata kojim se čitatelju omogućuje preglednost i snalaženje u svim dosadašnjim izdanjima Zbirke, ali i pruža uvid u, bez ikakvog preuveličavanja, impresivan trud svih kolegica i kolega koji su bili autori i/ili urednici u posljednjih 18 godina izdavanja Zbirke.

Prije samog osvrta na priloge, potrebno je naglasiti važnost Zbirke u hrvatskoj istraživačkoj praksi. Prošla izdanja Zbirke korištena su u mnogim dosadašnjim istraživanjima, a po-

sebice u diplomskim radovima i predstavljaju ne samo koristan alat, već i izvor inspiracije za istraživanja mnogim psiholozima u Hrvatskoj. Za psihološku istraživačku djelatnost važno je da psiholozi shvaćaju da su naši instrumenti vrlo sofisticirani alati te da je za njihovo ispravno korištenje potrebno adekvatno razumijevanje konstrukcije, primjene i konteksta. Kao jednu od vrijednosti ove, a i prethodnih Zbirki, istaknuo bih upravo standardizaciju prijevoda na hrvatski jezik stranih instrumenata. U opusu hrvatskih istraživanja može se vidjeti da autori sami prevode instrumente sa stranih jezika, što za posljedicu zna imati višestruke i često neujednačene prijevode, a što u konačnici dovodi do gubitka usporedivosti rezultata i unutar hrvatskog, a i unutar međunarodnog istraživačkog prostora. Izdanja in-

strumenata obuhvaćena u ovoj Zbirci upravo su korak koji omogućuje uspostavu jedinstvenog prijevoda za korištenje u hrvatskom istraživačkom prostoru.

Nadalje, važan aspekt ove zbirke je odnos prema autorskim pravima. Uz svaki instrument navedena je uputa o korištenju instrumenta sukladno zahtjevima autora. Jasne upute o načinu ostvarivanja prava korištenja uvelike olakšavaju primjenu instrumenata i omogućuju da se poštuje pravo intelektualnog vlasništva, a time posredno i omogućava bolja kvaliteta dobivenih rezultata istraživanja.

Kao što je navedeno, Zbirka sadrži deset priloga o instrumentima. U svakom prilogu navedena je teorijska podloga instrumenta, opis samog instrumenta te su opisani temeljni metrijski indikatori u vidu osjetljivosti, pouzdanosti i različitih oblika valjanosti.

Prvi instrument je Fisherčin upitnik temperamenta (Fisher Temperament Inventory). Ovaj instrument predstavlja operacionalizaciju relativno novije tipologije temperamenta koju je razvila Helen Fisher sa suradnicima 2010. godine. Radi se o četiri temeljna tipa temperamenta gdje se pretpostavlja biološka osnova temperamenta kroz hormonske i neurotransmitske sustave. Upitnike je relativno učestalo korišten, posebno u kontekstu izrade profila na stranicama za upoznavanje. Rezultat na upitniku predstavlja profil intenziteta na četiri dimenzije te se uz profil interpretira dominantna dimenzija temperamenta.

Kratki upitnik mentalnog zdravlja (Mental Health Inventory MHI-5) originalnih autora Berwick, Murphy, Goldman Ware, Barsky i Weinstein je probirni instrument od pet čestica kojim se ispituje osnovno funkcioniranje u domenama mentalnog zdravlja. Ovako kratak upitnik omogućuje dobivanje osnovnih indikacija o mentalnom zdravlju, što je korisno kada se rade opsežna istraživanja u kojima je važno imati kratke upitnike, no nije pogo-

dan kada je potrebno dobiti detaljne informacije vezane uz specifične domene mentalnog zdravlja.

Skala empatije u palijativnoj skrbi originalno je razvijena skala autorica priloga Ivane Macuke, Ivane Tucak Junaković i Danijele Božić. Skala opisuje sposobnosti emocionalnog razumijevanja, dostupnosti i otvorenosti s pacijentima u području palijativne skrbi. Iako se ovdje radi o skali koja je usmjerena prema vrlo specifičnoj i relativno malenoj populaciji, radi se o vrlo relevantnom i društveno značajnom području gdje je potrebno poticati istraživanja s ciljem unaprjeđenja obrazovanja stručnjaka u području palijativne skrbi, kao i profesionalne prakse.

Skala gađenja u trima domenama (The Three Domains of Disgust Scale) originalnih autora Tybur, Liberman i Griskevicius opisuje sklonost gađenju u patogenoj, seksualnoj i moralnoj domeni. Zanimljivost ovog fenomena ogleda se u ispitivanju individualnih razlika vezanih uz jednu od temeljnih ljudskih emocija, a posebice u kontekstu odnosa s nekim domenama političkog rezoniranja. Autori priloga opsežno analiziraju faktorsku strukturu te je prilikom primjene ove skale osobito važno pročitati dobivene nalaze kako bi se omogućila adekvatna primjena i interpretacija rezultata dobivenih ovim upitnikom.

Skala potrebe za dramom (Need for Drama Scale) originalno konstruirana od Frankowski, Lupo, Smith Dane`El, Ramos i Morera opisuje relativno nov konstrukt kojim se opisuje sklonost percipiranja sebe žrtvom u situacijama životnih događaja koje je većina ljudi sklona ignorirati ili percipirati neprijateljima. Autori skale smatraju ovaj konstrukt donekle različitim u odnosu na slične simptome koji se pojavljuju kod različitih poremećaja, potreba za dramom usmjerena je nekliničkoj populaciji te za razliku od kliničke populacije, u nekliničkoj ne postoji spolna razlika u potrebi za dramom. Skala sadrži tri komponente:

interpersonalnu manipulativnost, impulzivnu direktnost i tendenciju stalnog izigravanja žrtve. Od osobitosti skale valja istaknuti slabu pouzdanost komponente impulzivne direktnosti, koju autorice priloga pripisuju sklonosti davanja socijalno poželjnih odgovora pri individualnoj primjeni instrumenta. Ipak, analiza konvergentne i divergentne valjanosti pokazuje da postoji potencijal skale za ispitivanje ove osobine i poticaj za daljnji razvoj konstrukta.

Skala stava o egalitarnosti rodnih uloga (u braku) i njezine ostvarenosti originalno je razvijena od strane autorice priloga Ane Šimunčić i predstavlja stav o karakteristikama i ponašanjima žena i muškaraca u braku. Sadržaj čestica je, prema autorici, usmjeren na to da odgovori upućuju na stvarno stanje te skala sadrži posebnu verziju za muške i ženske ispitanike. Kao i kod većine skala koje se bave ovim konstruktom, autorica napominje da prilikom primjene treba voditi računa o populaciji koju se želi ispitati, i o željenim segmentima stava koji se ispituju.

Skala za procjenu potencijalne darovitosti kod djece originalno su konstruirale autorice Mira Klarin, Slavica Šimić Šašić i Vera Šušić. Skala se temelji na Renzullijevu troprstenastom modelu darovitosti kao teorijskoj osnovi gdje se na darovitost gleda kao na interakciju visokih sposobnosti, visoke usmjerenosti na zadatak i visoke razine kreativnosti, namijenjena je učiteljima za procjenu darovitosti kod djece. Sadrži 86 tvrdnji grupiranih u 13 subskala, od kojih se 11 subskala odnosi na sposobnosti temeljene na Gardnerovom modelu inteligencije, a preostale dvije na motivaciju i kreativnost. Analiza strukture potvrdila je model s ovih 13 latentnih varijabli, kojima je u podlozi jedan generalni faktor.

Test statističkog rasuđivanja originalno su konstruirali autori Klara Rapan i Pavle Valerjev. Test je namijenjen za mjerenje automatiziranosti i točnosti statističkog rasuđivanja. Za-

daci u testu obuhvaćaju domene razumijevanja statističkih ideja i informacija, razumijevanje vjerojatnosti i omjera te valjanu interpretaciju statističkih podataka. Test sadrži 11 zadataka i koncipiran je kao test brzine s vremenom rješavanja u formi papir-olovka od pet minuta.

Upitnik percipirane roditeljske akademске uključenosti (Perceived Parental Education Involvement) originalno su razvili autori Carranza, You, Chhuon i Hudley. Teorijska osnova upitnika temelji se na trofaktorskoj strukturi, koja uključuje bihevioralnu komponentu, kognitivni aspekt te stavove i očekivanja roditelja o školi. Upitnik je namijenjen djeci i sadrži 16 tvrdnji koje čine četiri skale: nadziranje školskog rada uspjeha, pomoć oko zadaće, komuniciranje s djetetom o školi te roditeljska akademska očekivanja. Kao temeljni nedostatak upitnika ističu se razmjerno slabe pouzdanosti koje se na tri od četiri subskale kreću između 0,52 i 0,65 na prigodnom uzorku adolescenata te autorice preporučuju daljnja testiranja metrijskih svojstava i moguće sadržajne adaptacije upitnika.

Posljednji instrument u zbirci je Upitnik posttraumatskog rasta (Posttraumatic Growth Inventory; Tedeschi i Calhoun), koji polazi od definicije da posttraumatski rast označava interpretaciju traume u novom obliku koji poboljšava psihičko funkcioniranje u specifičnim životnim domenama. Upitnik je namijenjen ispitivanju procjene promjena u osobnoj snazi, socijalnim odnosima i životnoj filozofiji nakon doživljenog traumatskog iskustva. Sastoji se od 21 tvrdnje u 5 subskala: odnosi s drugima, nove mogućnosti, osobna snaga, duhovne promjene te vrijednosti života. Premda se u postupku validacije na uzorku hrvatskih branitelja pokazalo kako su subskale u vrlo visokim interkorelacijama, odnosno može se govoriti o jednom ukupnom rezultatu. Iako autorice priloga upućuju na potencijal upitnika u istraživanjima vezanima uz oporavak branitelja, ovo područje istraživanja je vrlo ak-

tualno s obzirom na pandemiju i njome izazvana traumatska iskustva, te traumatska iskustva izazvana razornim potresima, tako da istraživanja koja će se provoditi imajući na umu oporavak od traume mogu značajno doprinijeti unaprjeđenju praktičnog rada i prevencije vezane uz traumu.

Sumirajući ovih deset priloga, valja napomenuti kako namjera autora priloga nije bila da se instrumenti prikažu kao idealni te da se kroz poglavlja provlače kritike instrumenata ili postupaka kojima su analizirane njihove metrijske karakteristike. Vezano uz kritike samih instrumenata, na više mjesta može se naći slabo slaganje dijelova instrumenta s predviđenom faktorskom strukturom, gdje autori u pravilu zauzimaju stav da iako se modifikacijama može postići optimizacija faktorske strukture, takvi postupci bi narušili originalnu strukturu instrumenta čime bi se zapravo napravio novi instrument. Vezano uz nedostatke koji se odnose na postupke analize metrijskih karakteristika, autori pojedinih priloga navode probleme koji se odnose na uzorkovanje po metodi ili po veličini, uvjete prikupljanja i druge, čime postižu da se dobivene metrijske karakteristike mogu upotrebljavati s adekvatnim informacijama o njihovoj vjerodostojnosti i kontekstu. Drugim riječima, kao što i inače treba biti praksa, „slijepo“ korištenje instrumenata bez poznavanja metrijskih karakteristika nije preporučljivo te je za pohvalu trud svih autora priloga u ovoj Zbirci da stručnoj javnosti prezentiraju kontekst primjene instrumenata i daju poticaj za daljnji razvoj.

Od zanimljivih dijelova, također se ističe nastojanje uredništva za korištenjem termina *eksploracijska* i *konfirmacijska* faktorska ana-

liza umjesto *eksploratorne* i *konfirmatorne*. Premda ovo nije supstancijalno, ipak odražava mijenjanje termina koje je više u skladu s hrvatskim jezikom, a istovremeno ne dovodi do nerazumijevanja (kao npr. u nekim pokušajima koji su se mogli čuti u javnosti da se uvede termin *čimbenička raščlamba*). Pored ovoga u knjizi se u nekim dijelovima pojavljuju terminološke nejasnoće, kao što je, primjerice, upotreba termina kriterijska valjanost umjesto konvergentne valjanosti kada se govori o povezanosti dvije mjere istog konstrukta, te korištenje termina konkurentna valjanost za mjerenje konstruktne valjanosti metodom kontrastnih skupina, pri čemu ovaj termin može biti zbunjujući zbog izjednačavanja s engleskim terminom *concurrent validity* (dijagnostička valjanost). Ipak, obzirom na detaljne opise, osigurano je razumijevanje informacija.

Zaključno, može se reći da Zbirka ima dvije glavne uloge. Prva je pružiti zainteresiranoj akademskoj publici pristup instrumentima na hrvatskom jeziku s obrađenim temeljnim psihometrijskim indikatorima. Druga funkcija je da pruža inspiraciju za promišljanje i teorijsku razradu novih koncepata u psihologiji s ciljem boljeg, detaljnijeg i na koncu kvalitetnijeg opisa psiholoških fenomena. Slijedeći iskustva s prethodnim izdanjima, može se očekivati da će se u bliskoj budućnosti pojaviti veći broj radova čija će izrada biti potaknuta ili omogućena trudom autora ove Zbirke, stoga je sasvim opravdano zahvaliti uredništvu i autorima na još jednoj u nizu Zbirci psihologijskih skala i upitnika i preporučiti psihološkoj i ostaloj stručnoj javnosti upoznavanje s instrumentima objavljenima u ovom izdanju.

Miroslav Rajter